

ks. Sylwester Jaśkiewicz, Rzym-Radom

RODZINA A ZASADA SOLIDARNOŚCI W NAUCZANIU SPOŁECZNYM PAPIEŻA JANA PAWŁA II

Człowiek nie jest sam, w jego ziemskiej egzystencji towarzyszą mu nieustannie różni ludzie. Żyje z innymi ludźmi, doświadcza ich pomocy, a jednocześnie tę pomoc okazuje innym. Całą ludzką egzystencję, jak stwierdza Jan Paweł II, cechuje właśnie ten wymiar wspólnotowy, wymiar społeczny.¹ Wymiar ten tworzą takie wspólnoty, jak: rodzina, środowisko zawodowe, naród, państwo, wspólnota międzynarodowa, Kościół. Wspólnot tych jest bez wątpienia o wiele więcej.

Najbardziej jednak podstawową, a jednocześnie najbardziej konieczną wśród tych wspólnot jest rodzina. W dobie szczególnego zainteresowania rodziną warto również spojrzeć na nią w aspekcie realizującej się w niej zasady solidarności. Współzależność bowiem - tak charakterystyczna każdemu człowiekowi, o której mówi papież Jan Paweł II w drugiej z kolei encyklice społecznej - "winna przekształcać się w solidarność opartą o zasadę, że dobra stworzone są przeznaczone dla wszystkich"² W każdej ze wspomnianych wspólnot nieodzowna jest solidarność, gdyż każda z nich "uruchamia swojego rodzaju system solidarności".³

Niniejsze rozważania nie uwzględnia całej problematyki wyeksponowanej wspólnoty, jaką jest rodzina. Ukazują ją jedynie w interesującym nas aspekcie. Czym jest solidarność urzeczywistniana w rodzinie? - oto zasadnicze pytanie.

Wśród licznych wypowiedzi papieża, odnoszących się do zasady solidarności, wyróżnić możemy dwa określenia owej zasady. W rozumieniu węższym, właściwym dla początkowego okresu rozwoju przemysłu, oznacza wspólne działanie w podobnej sytuacji dla przezwyciężenia nieprawidłowości, niesprawiedliwości i krzywdy. W rozumieniu zaś szerszym i bardziej właściwym solidarności, oznacza całościową troskę tak o zabezpieczenie osoby ludzkiej i jej praw, jak i dobra wspólnego i praw społeczności⁴. Można więc krótko powiedzieć, iż jest ona więzią łączącą ludzi ku ich wspólnemu dobru. Określenie to zdaje się potwierdzać Czesław Strzeszewski w swojej "Katolickiej nauce społecznej"⁵

Jak widać z powyższych określeń eksponowana zasada solidarności w sposób szczególny łączy się z dobrem wspólnym, które jest jednocześnie dobrem wszystkich i każdego bez wyjątku człowieka. Dobro to jest nadrzędnym celem współdziałania ze sobą wielu osób na wielu płaszczyznach, ponieważ jest tym, co umożliwi właściwą realizację dążeń, potrzeb i aspiracji każdego człowieka.

Analizując nauczanie Jana Pawła II o zasadzie solidarności, nie sposób pominąć społeczności rodzinnej. Należy ona do najcenniejszych dóbr ludzkości. Od najdawniejszych czasów stanowi ona przedmiot szczególnej troski Kościoła. Tę troskę dostrzegamy także w nauczaniu społecznym obecnego papieża, świadczą o niej podejmowane inicjatywy i wydawane dokumenty. Podkreślić tu należy zwłaszcza powoła-

nie Rady do spraw Rodziny, rozważanie zagadnienia rodziny na Synodzie biskupów w 1980 roku, ogłoszenie adhortacji apostolskiej "Familiaris consortio" - omawiającej zadania rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, ogłoszenie Karty Praw Rodziny, zaakcentowanie tej problematyki w encyklikach społecznych i wielu przemówieniach⁶. Nauczanie Ojca Świętego ujmuje rodzinę nie tylko w aspekcie teologicznym, pastoralnym i historycznym, ale mocno podkreśla jej społeczne cele i zadania.

Czym jest rodzina w nauczaniu Jana Pawła II? Termin ten w znaczeniu węższym odnosi się do każdej podstawowej wspólnoty dwojga ludzi - mężczyzny i kobiety, obdarzonej zwłaszcza potomstwem. W znaczeniu zaś szerszym, globalnym - wspomniane pojęcie odnosi się do wszystkich ludzi, całej rodziny ludzkiej. Rodzina ujmowana w obu znaczeniach jest społeczną wspólnotą, choć realizującą się na różnych poziomach. Zdecydowanie więcej uwagi poświęca Jan Paweł II rodzinie w znaczeniu węższym, jako pierwszej i podstawowej wspólnoty ludzkiej, będącej miejscem, środowiskiem życia i miłości⁷.

Na treść nauczania papieskiego niewątpliwie wielki wpływ wywiera doświadczenie Karola Wojtyły - etyka i filozofa. Znaczną część swej twórczości poświęcił on właśnie małżeństwu i rodzinie. Ten wpływ dostrzegamy zwłaszcza w rozumieniu rodziny jako wspólnoty osób (*communio personarum*)⁸. Warto również podkreślić, sięgając do filozoficznej myśli kardynała Wojtyły, że "całe zadanie, jakie odkrywają rodzice w dziecku od samego początku oraz przez wszystkie lata jego rozwoju, sprowadza się po prostu do wymogu obdarowania tego małego - stopniowo rozwijającego się człowieka - dojrzałym człowieczeństwem"⁹. Tak więc "*communio personarum*", a właściwie "*małżeńska communio*" nie ogranicza się tylko do faktu urodzenia, czyli przekazania biologicznego życia, ale właśnie do obdarowania człowieczeństwem, tj. duchowego ukształtowania dziecka. Zasygnalizowane elementy filozoficznej myśli Karola Wojtyły odnośnie do rodziny znajdują wymowną konkretyzację w nauczaniu społecznym tegoż papieża.

Każdy człowiek, przychodząc na świat w rodzinie, żyjąc w niej i tworząc tę pierwszy wspólnotę, potwierdza swą bytową niewystarczalność - zależność od innych osób, zwłaszcza od rodziców. Atmosfera rodziny sprzyja kształtowaniu się właściwych predyspozycji. Największe nawet wysiłki społeczne nie są w stanie zastąpić w tym względzie rodzinnego wychowania. Rodzina bowiem uczy tego wszystkiego, co jest niezbędne dla ludzkiej egzystencji, uczy każdego człowieka wyzwania się z egoizmu, pomaga rozwinąć w sobie postawę szczerzej troski i bezinteresownej służby wobec drugich¹⁰. Jan Paweł II określa rodzinę jako szkołę, i to pierwszą szkołę miłości i solidarności¹¹. Potrzeba takiej szkoły zaznacza się zwłaszcza we współczesnym świecie, jego trudnościach i problemach. Jedynie konkretny wysiłek solidarności i miłości, który wyrasta ze wzajemnego wspierania się małżonków, a także z troskliwości okazywanej przez jedno pokolenie drugiemu, umożliwiła przewyżczenie panującej dzisiaj mentalności indywidualistycznej¹². Najgłębsze więc podstawy idei i zasady solidarności tkwią w samej naturze rodziny. Jej główna funkcja, polega na przygotowaniu i kształtowaniu właściwej postawy młodych ludzi wobec innych osób i istniejących sytuacji, ale jednocześnie wypływa ona z solidarnego wysiłku obojga małżonków. To współżycie, oparte na poczuciu solidarności, nie jest czymś łatwym, wymaga bowiem, aby każdy zaangażował w nie najlepsze cechy swojego charakteru¹³. Jan Paweł II w jednym ze swoich przemówień mówił: "w rodzinie (...) ludzie nie powinni żyć obok siebie ignorując się nawzajem, lecz winni

poszukiwać dróg szczerzej współpracy, wzajemnego poświęcenia, solidarności”¹⁴

Zasada solidarności jest również nieodzowna na terenie rodziny w jej szerokim rozumieniu. Solidarność obowiązuje na terenie rodziny ludzkiej, a także w rodzinie Bożej, którą jest Kościół¹⁵. Problematyce rodziny ludzkiej poświęca papież wiele miejsca w swoim nauczaniu. Szczególnie jej wyakcentowanie dostrzegamy w Ośrodku na XX Światowy Dzień Pokoju. Ojciec święty stwierdza, że wszyscy ludzie - mimo bogactwa i różnorodności ras, kultur, języków i dziejów - mają wspólną naturę ludzką, wspólne dziedzictwo i rodowód¹⁶. Tym zaś, co wszystkich jednoczy, jest wspólne człowieczeństwo, równa i bezwarunkowa godność każdego człowieka jako istoty obdarzonej niezbywalnymi prawami. W odniesieniu do tak rozumianej rodziny ludzkiej szczególną aktualność ma zasada solidarności. To właśnie postawa solidarności umożliwia kształtowanie jednej rodziny ludzkiej, inspirując tę wspólnotę do realizacji wspólnych celów. Solidarność rodziny ludzkiej sprawia, “że stanowimy jedno, że winniśmy uznać naszą jedność i że jest to zasadniczy czynnik w budowaniu wspólnego dobra wszystkich jednostek i narodów”¹⁷

Rodzina jest pierwszą i najbardziej podstawową społeczną wspólnotą. Podstawowa rola rodziny wzrasta jeszcze bardziej przez fakt, iż jest ona punktem wyjścia ku innym większym ludzkim społecznościom, w których odnajduje swoje dopełnienie. Aby rodzina była moralnie zdrowa i zintegrowana, winna być przedmiotem szczególnej troski, ochrony i poparcia ze strony państwa¹⁸. W żadnym wypadku nie może być ona pozbawiona tych koniecznych środków do życia, które należy się jej z prawa naturalnego, a które są jej niezbędne do realizacji podstawowych celów. We współczesnym świecie, wielokrotnie podkreśla to Jan Paweł II, konieczna jest pomoc zagrożonej na różne sposoby rodzinie. Na uwagę zasługuje także wyakcentowanie przez papieża rodziny w znaczeniu szerszym - jako wspólnoty całej rodziny ludzkiej. Konieczność jej istnienia i realizowanie postulatów solidarności jest niezbędne zwłaszcza w odniesieniu do najbardziej powszechnych wartości stanowiących wspólne dziedzictwo ludzkości. Zasada solidarności realizowana w ramach wspólnoty ludzkiej - narodowej, międzynarodowej, kontynentalnej - umożliwia osiągnięcie takich wartości jak : pokój, rozwój, sprawiedliwość czy miłość.

Jan Paweł II, poprzez swoje liczne wypowiedzi, sprzeciwia się tym wszystkim osobom i tendencjom, które uważają, że obecna konfliktogenna sytuacja świata jest stanem naturalnym i nieuniknionym, a w relacjach międzyludzkich i między państwami nieunikniony jest konflikt, współzawodnictwo i antagonizmy. Papież nieustannie apeluje do narodów i państw o otwarcie się na problemy innych, uświadomienie sobie wzajemnej współzależności, poszukiwania dróg rozwiązania wspólnych konfliktów i problemów w duchu solidarności.

Papież Jan Paweł II uczy także o rodzinie Bożej, którą jest Kościół. Kościół, już przez sam fakt bycia społecznością, poprzez szczególne odniesienie do człowieka oraz towarzyszenie mu we wszystkich jego troskach i niedolach, jest solidarny ze wszystkimi ludźmi¹⁹. Stoi on na straży człowieka, jego godności, a dwutysiącletnie doświadczenie historii ułatwia mu dostrzeżenie i właściwe podejście do wielu problemów. Tę solidarność tkwiącą niejako w naturze Kościoła, dostrzegamy także w głoszonej przez niego nauce. Kościół “wypowiada się na temat określonych sytuacji ludzkich, indywidualnych i wspólnotowych, narodowych i międzynarodowych i formułuje w ten sposób swoje nauczanie, prawdziwy korpus doktrynalny, który pozwala mu analizować zjawiska społeczne, wypowiadać się na ich temat i wskazywać kierunki właściwego roz-

wiązywania problemów, które z nich wynikają²⁰. Drugim wymiarem (obok głoszenia prawdy o człowieku) aktywności Kościoła jest wskazywanie sposobów postępowania i wytyczanie kierunków działania - a zwłaszcza - organizowanie konkretnych działań na rzecz człowieka. W tym działaniu Kościoła uwidacznia się i potwierdza zasada solidarności. "Kościół ofiarowuje nie tylko swą doktrynę społeczną i w ogóle naukę o osobie ludzkiej odkupionej przez Chrystusa, lecz także swoje konkretne zaangażowanie i pomoc w zwalczaniu upośledzenia społecznego i cierpienia"²¹

Wezwanie do urzeczywistniania solidarności odnosi się nie tylko do tych, którzy sprawują jakiegokolwiek odpowiedzialne funkcje czy stanowiska, ale obejmuje wszystkich wierzących, w tym także wiernych świeckich²². Wspólnota wierzących, jaką stanowi Kościół, winna być szczególnym miejscem realizacji solidarności. Kościół ma nieustannie dążyć i urzeczywistniać ten niezmienny "depozyt" solidarności, pozostawiony mu przez samego Chrystusa.

PRZYPISY:

¹ Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. dla świata pracy 12 VI 1987, W: "L'Osse-rvatore Romano" wydanie polskie (dalej cyt. OR) (1987) nr 5(90), s. 5-7.

² Jan Paweł II, Encyklika Sollicitudo rei socialis (dalej cyt. SRS) 39, Wrocław 1988.

³ Tenże, Encyklika Centesimus annus (dalej cyt. CA) 49, Wrocław 1991

⁴ Por. Czesław Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Warszawa, 1985, s. 516-520.

⁵ Por. Tamże, s. 516.

⁶ Por. Józef Majka, *Katolicka nauka społeczna*, Rzym 1987, s. 372.

⁷ Jan Paweł II, Apel Jasnogórski 5 VI 1979, w: *Nauczanie papieskie*, t.II/1 r. 1979, Poznań 1990, s. 653-655.

⁸ Karol Wojtyła, *Rodzina jako "communio personarum"*, "Ateneum Kapłańskie" 66(1974) t. 83 z. 3, s. 347-361.

⁹ Tenże, *Rodzicielstwo a "communio personarum"*, "Ateneum Kapłańskie" 67(1975) t. 84 z. 1, s. 22.

¹⁰ Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska "Familiaris consortio"* 37, Częstochowa 1982, /dalej cyt. FC/

¹¹ Tenże, *Homilia podczas Mszy św. w Civitavecchia* 19 III 1987, OR 8(1987) nr 4(89), s. 32; por. FC 17.

¹² Tenże, CA 49.

¹³ Tenże, *Przemówienie do przedstawicieli komunikacji ATAC* 19 III 1988, OR 9(1988) nr 3-4/(100-101), s. 25.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Jan Paweł II, *Orędzie na XX Światowy dzień Pokoju* 1 I 1987, OR 7(1986) nr 11-12(85), s. 3-4.

¹⁶ Tenże, FC 15.

¹⁷ Tenże, , *Orędzie na XX Światowy dzień Pokoju* 1 I 1987, j.w. , s. 3.

¹⁸ Jan Paweł II, CA 11, FC 45.

¹⁹ Jan Paweł II, *Przemówienie do Korpusu Dyplomatycznego* 12 I 1981, w: *Nauczanie papieskie* t. IV/1 r. 1981, Poznań 1989, s. 26-35.

²⁰ Tenże, CA 5.

²¹ Tenże, CA 26.

²² Jan Paweł II, *Przemówienie do indyjskiej ludności rolniczej* 3 II 1985 Cusco, OR 6(1985) nr 3(63), s. 20-21; por. Encyklika *Laborem exercens* 8., *Przemówienie do Korpusu Dyplomatycznego* 12 I 1981, w: *Nauczanie papieskie* t. IV/1 r. 1981, Poznań 1989, s. 26-35.